

REGISTERBLAD

OMRÅDE AV RIKSINTRESSE FÖR NATURVÅRD I JÖNKÖPINGS LÄN

NRO06075 VÄSTRA VÄTTERSTRANDEN OCH HÖKENSÅS

Kommun: Habo (43)

Kartblad: 7DNO, 7ENV, 7ESV, 7DSO

Area: 12 045 ha

Naturgeografisk region: 11 Sydsvenska höglandets och Smålandsterrängens myrrika västsida och 23 skogslandskapet i Tiveden - Tylöskogen - Kolmården.

Kust/havsregion: -

Regionsindelning av sjöar och vattendrag: Avrinningsområde 67 Motala ström

Agrara kulturlandskapsregioner: -

Landskapsformer: Kullig terräng med relativ höjd 20-50 m & kullig terräng med relativ höjd 50-100 m.

Riksvärde

Kame	
Källa	
Vattendrag	Fauna
Sjö	
Myrkomplex	
Mossekomplex	Svagt välvd mosse
Sumpskog	Flora
Strandvallar	
Klintkust (jord)	
Raviner	

Värdeomdöme:

Inom urbergsplatån Hökensås finns en av Sydsveriges största sand- och grusavlagringar. Terrängen består av både jämnare sandfält och av kamelandskap med kullar och gropar.

Västra Vätterstranden har en tydlig klintkaraktär i mäktiga sandlager. Strandterrasser finns utbildade efter Vätterns olika nivåer efter isavsmältningen.

Åar och bäckar till Vättern har skurit djupa raviner i de lösa sandavlagringarna.

Knipån, Gagnån, Hornån, Hökesån, Skämmingsforsån, Rödån, Svedån och Holmån utgör lek- och uppväxtområden för öring och harr. Dessutom finns flera arter av ovanlig bottenfauna.

Flodpärlmussla finns i Holmån, Svedån och Gagnån. Forsärla och strömstare häckar vid flertalet bäckar i området. Gagnåns dalgång i den övre delen är hydrologiskt orörd.

Vitamossen, myrar på Hökensås, Stenamossen och Gagnåns dalgång samt området mellan Hornsjön och Kroksjön uppvisar flera värdefulla våtmarker, bl.a. myrkomplex med representativa myrtyper, mossekomplex och barrsumpskog. Våtmarkerna har höga botaniska värden.

Huvudkriterier: A, C, D, E

Förutsättningar för bevarande: Naturvärdena hotas särskilt av dikning eller andra vattenföretag, kulvertering eller förändringar av vattendragets sträckning eller bottenprofil, vandringshinder och vattenreglering, vattenuttag, utsläpp av försurande ämnen, tillförsel av organiska gifter, inplantering av kräftor och skogsavverkning längs vattendraget samt täkt, schaktning eller andra ingrepp som skadar ytformerna.

Bland andra verksamheter, som negativt kan påverka naturvärdena är förändring från lövskog till barrskog, igenväxning eller igenplantering av åker- eller betesmark, gödsling av naturbetesmark, bebyggelseexploatering, olämpligt lokaliserad eller ej anpassad bebyggelse samt utsläpp av föroreningar. Även hamnanläggningar, muddring m.m. kan påverka naturvärdena negativt.

Bevarandet av våtmarkens värde kräver att områdets hydrologi skyddas mot dränering, vattenreglering, dämning och torvtäkt. Avverkning av sumpskogar, skogar på fastmarksholmar och i kantzoner eller i anslutning till vattendrag bör ej utföras.

Säkerställande och internationell status:

Delar av området ingår i Myrskyddsplan för Sverige.

Ett 5500 ha stort område, Hökensås häradsallmanning, är avsatt som naturvårdsområde.

Föreskrifterna innehåller inga inskränkningar i jord- eller skogsbruket.

Skämningsfors naturskog liksom Gagnån är naturreservat och Natura 2000-område (pSCI).

En sträcka om ca. 1 km från Hornåns mynning söderut är domänreservat.

Områdets huvuddrag: Urbergsplatån Hökensås sträcker sig utefter Vätterns västra strand. Platån når som högst drygt 350 m.ö.h. På horstens östra sida, inom nivåerna mellan 200-270 m.ö.h. sträcker sig i ett 25 km långt och ca. 6-8 km brett stråk av en av Sydsveriges största sand- och grusavlagringar. Terrängen utgörs både av relativt plana, platåliknande sandfält, vissa med tydliga iskontakter och av kuperade kamelandskap med kullar och gropar. Områden med utpräglade former bildade av en stagnerande is – dödisgropar – återfinns också. Karakteristiskt för Hökensås är förekomsten av flacka sänkor vilka antas ha uppkommit genom att isblock legat djupt nedbäddade i sedimenten under avsmältningen. Studier av platåformerna kan ha viktig betydelse för tolkningen av deglaciationsförloppet i Vättersänkan.

Rullstensåsar av varierande storlek förekommer på flera ställen i området. Även parallellt löpande åsar förekommer, där den mest framträdande återfinns söder om Alvasjön. Framträdande åsar återfinns även mellan Gårsjön och Svartesjöarna (i Västra Götalands län), samt vid Hornsjön. Kring Stora Öjasjön, Nordvattnet och Sydvattnet återfinns ett kamelandskap med ett flertal genomlöpande åsar. Sydväst om området finns ett mindre

åskomplex, med flera distinkta ryggar i olika riktningar. Riksvärdet ”glacifluviala former” främst med avseende på kames och rullstensåsar kan övervägas (Paulsson och Wedman).

Landskapet präglas helt av barrskogar av framför allt tall. På Hökensås finns ett stort antal sjöar och tjärnar. De flesta är av näringsfattig klarvattentyp, flera med stora limnologiska värden. I området finns också en del dystrofa sjöar i eller i anslutning till myrar. Prinsasjöarna saknar ytliga avlopp och tillflöden.

Vitamossen som består av en plan till svagt välvd mosse med små topogena kärtytor och sumpskogspartier är framför allt hydrologiskt och botaniskt värdefull. Myrkomplexen på Hökensås utgörs av representativa myrtyper. Myrarna domineras av skvatramtallmossor som är tämligen orörda. Naturvärdena vid Stenamossen och Gagnåns dalgång är knutna till den stora barrsumpskogarealen, hydrologin, den värdefulla floran och anknytningen till det limnologiskt intressanta vattendraget. Området mellan Hornsjön och Kroksjön har ett värdefullt mossekomplex som består av plan till svagt välvd mosse och plan mosse.

Munkaskogsområdet och västra Vätterstranden bildar en ca. 30 km lång strand i transgressionsmiljö. Vätterns överstjälpning, beroende på att landhöjningen, är större i norr än i söder och att Vätterns utlopp inte ligger i söder, har genom vågornas erosion medfört bildningen av strandbrinkar i de mäktiga sandlagren. Stränderna har tydlig klintkaraktär. Sandavlagringarna har avsatts under skedet av isavsmältningen i vättersänkan. Sanden är ofta starkt kvartshaltig. Sekundärt har sedan strandterrasser och andra former från strandprocesser bildats vid Vätterns olika nivåer efter inlandsisens bortsmältande. Särskilt välutvecklade terrasser finns t.ex. vid Svedåns mynning och allra tydligast i det s.k. Munkaskogsområdet i Södra Fågelås socken (i Västra Götalands län). Fornstränderna kan följas utefter långa sträckor. De ligger högre över Vätterns nuvarande yta ju längre norrut de befinner sig.

Ett stort antal åar och bäckar har skurit ut djupa raviner i de mäktiga lösa jordlagren. I åravinerna växer ställvis en frodig, ofta gråalsdominerad lövskog. Floran i ravinerna är rik och innehåller för trakten ovanliga lundväxter.

Vätterstranden domineras ovanför strandbrinkarna och ravinerna av tallskogar av lingonris- eller lavtyp. Några partier är uppodlade t.ex. vid Tumbäck. Utefter vätterstranden, särskilt i anslutning till åmynningar, strandvallar och sandområden finns havsstrandsväxter som strandråg och sandstarr.

I Munkaskogsområdet finns en ca. 200 m bred strandterrass på en nivå av ca. 120 m.ö.h. Åt öster övergår terrassen i sluttningen ner mot Vättern. Strandplanet är en av Baltiska issjöns tydligaste strandbildningar. Landskapet i Munkaskogsområdet är mer präglat av kultur än vätterstrandens närmaste omgivningar. Åkrar, betesmarker, hagar omväxlande med djupa bäckraviner karakteriserar här naturmiljön.

Gagnån, som rinner genom Svedmon, har en limnisk flora och fauna med flera nordliga arter. som bäcksländan *Dinocras cephalotes* och dagsländan *Ameletus inopinatus*. Ån hyser ett bestånd av flodpärlmussla. Hela Gagnåns dalgång i det avgränsade området är hydrologiskt orörd. I Gagnåns nedre del har vätteröringen en av sina viktigaste lek- och uppväxtområden.

Även övriga åar och bäckar som mynnar i Vättern är av limnologiskt stort intresse. De har bl.a. stor betydelse som reproduktionsområden för vätteröring och harr. Vattendragen anses

ha hög prioritet med avseende på skyddsvärda fiskstammar och då speciellt harr. I Holmån och Svedån finns flodpärlmussla. I vattendragen finns flera hotklassificerade bottenfaunaarter. I Rödån förekommer nattsländan *Odontocerum albicorne*, i Hornån dagsländan *Rhitrogena germanica* samt en mycket sällsynt dagslända i *Ecdyonurus affinis*-gruppen. I övrigt finns flera i regionen sällsynta arter. I utströmningsområdena som kantar Knipån växer bl.a. den rödlistade dunmossan.

I Hökensås (bla Skämmingsfors) växer den hotade cypresslummern på flera ställen.

Anmärkningar:

Området ingår även i Hjo och Tidaholms kommuner i Västra Götalands län.

VMI-id: 07D9J01, 07D6J03, 07D7J01, 03, 07E7A05, 07E9A01.

Stora Lummersjön (i Västra Götalands län) är referenssjö inom kalkningsverksamheten och miljöövervakningen.

Hökensås-Svedmon-området är en av Sydsveriges största ansamlingar av sorterade jordar men få inträngande studier av områdets bildningshistoria gjorts. Även dokumentationen är bristfällig.

I Vitamossens norra del finns ett antal dikningar och två uppdämda dammar med fiskodling. Hökensås myrarna har enstaka hyggen och diken. Hornsjönskomplexet har små ingrepp i form av avverkningar, torvtäkt och väg.

Kalkning sker i Hökesån, Gagnån, Svedån, Rödån, Skämmingsforsån, Nykyrkebacken, Hornån och Knipåns avrinningsområden.

Referenser:

Bergquist B, 1996: Särskilt skyddsvärda vattenområden med hänsyn till fiske, friluftsliv och förekomst av skyddsvärda fiskarter/stammar.

Bylund L, 1978: Inventering av Hökensås naturreservat. Länsstyrelsen i Skaraborgs län.

Fiskeriverket, beslut 1988-04-11 rörande Områden av riksintressen för yrkesfisket, områden av särskilt intresse för fritidsfisket samt områden av särskilt intresse avseende arter och stammar av fisk.

Länsstyrelsen Jönköpings län, 1999: Utvärdering av kalkningen i Habo och Mullsjö kommuner 1995-97. Meddelande 1999:4.

Länsstyrelsen i Skaraborgs län, 1991: Våtmarker i Skaraborgs län. Mariestad.

Länsstyrelsen i Skaraborgs län, 1979: Geovetenskaplig inventering av Munkaskogsområdet. Meddelande 11/79. Mariestad.

Länsstyrelsen i Västra Götalands län, 1998: Effekter på bottenfauna i ändrad kalkningsstrategi för Vätterbäckar. Publikation 98:5.

Naturvårdsverket, 1994: Myrskyddsplan för Sverige.

Norrman J-O, 1963: Tidån-Vätteris sjöns förbindelse över Hökensås. G F F Bd 85.

Paulsson K & Wedman A, 2000: Geomorfologin i riksintresseområdet Hökensås – Svedmon, Examensarbete i naturgeografi, Umeå Universitet, (Länsstyrelsen i Jönköpings län Meddelande 2001:11).

Wikner T, Fogdestam B, Carlstedt A. & Engqvist P, 1991: Beskrivning till karta över grundvattnet i Skaraborgs län. Sveriges geologiska undersökning, ser. Ah nr 9.

Vättervårdsförbundet, 1997: Naturvärden i vätterbäckarna. En karakterisering av 52

vattendragssträckor enligt System Aqua. Rapport nr 48.